

Tilburg University

De idee der Tilburgse Hogeschoolgemeenschap

van der Ven, F.J.H.M.

Published in:
Maandschrift Economie

Publication date:
1955

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
van der Ven, F. J. H. M. (1955). De idee der Tilburgse Hogeschoolgemeenschap. *Maandschrift Economie*, 19(9), 393-406.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ECONOMIE

Tijdschrift voor Algemeen Economische,
Bedrijfs-Economische en Sociale Vraagstukken

Negentiende Jaargang

Aflevering 9

Juni 1955

DE IDEE DER TILBURGSE HOGESCHOOLGEMEENSCHAP ¹⁾

door

PROF. Dr. F. J. H. M. van der VEN

Toen mij gevraagd werd op deze bijeenkomst een inleiding te willen houden heb ik geen ogenblik gearzeld het vererende verzoek aan te nemen. Ik begin met deze gemeenplaats niet om de bekendmaking der organisatoren, dat ik zou spreken op de gestileerde wijze deze redenaar eigen meteen te logenstraffen, maar omdat er geen pretentiozer manier bestaat om een waarheid mee te delen dan door een gemeenplaats. Mij ligt nog vooraan in het geheugen een gelegenheid als deze — nu 2½ jaar geleden, — waarbij ik mijn stemgeluid mocht lenen om de gedachten van de ons intussen ontvallen vriend en bezieler der Hogeschoolgemeenschap, Prof. Cobbenhagen, in klanken om te zetten. Ik heb nooit een succesvoller redevoering gehouden dan toen. En hoewel het succes voor een te verwaarlozen gedeelte op mijn eigen rekening stond, bezit ik voldoende ijdelheid om vanaf dat moment te hebben verlangd u, van dichtbij en ver samengestroomde Hogeschoolburgers, nog eens — en dan liefst met mijn eigen woorden — te mogen toespreken.

Vandaar dan mijn enthousiast geuite toestemming; zij bleek echter niet vrij van voorbarigheid te zijn toen mij het onderwerp werd genoemd, dat het T.A.E.K.-bestuur en de Hogeschooldagcommissie gaarne wensten behandeld te zien: de idee der Tilburgse Hogeschoolgemeenschap. Toen pas drong het tot mij door aan welk een precaire onderneming ik mij had gewaagd. Wie immers zal zich vermeten, zo kort na Cobbenhagens verscheiden, een verhandeling over de Hogeschoolgemeenschapsidee als eigen werkstuk naar voren te brengen? Ik ben mij volledig bewust, dat de eigen woorden, die ik vandaag voor u mag spreken, toch weer niet veel anders kunnen zijn dan een schamele weerklank van de gedachtenrijkdom, door Cobbenhagen aan de meesten uwer zo vaak en met zoveel liefde geschonken. En om geheel „amende hono-

¹⁾ Rede gehouden op de 14e Hogeschooldag, de 18e Juni 1955 te Tilburg.

vable" te doen voor mijn eerzucht, wil ik U aan het begin van deze toespraak ook niet verhehlen ijlings inspiratie te hebben gezocht door het bekende groene boek over „De Tilburgse Hogeschoolgemeenschap" nog eens door te lezen ¹⁾).

Kan het zijn, dat dit boek minder bekend is dan ik hier suggereer? In 1945 werd het gedrukt in een oplage van 1500 exemplaren. Hiervan werden er onmiddellijk tegen de 1000 afgenomen. Thans zijn er nog 400 bij de uitgever beschikbaar, zodat ik het weinig waarschijnlijk acht dat velen uit de tien studentenlichtingen van na de oorlog het werk in hun bezit hebben. Ligt hierin wellicht de verklaring, dat er nog weer eens over de idee der Hogeschoolgemeenschap moet worden gesproken? Laat ik U dan de raad geven geen genoegen te nemen met het strovuur van mijn gesproken woord, maar U vanaf morgen te gaan warmen aan de bezieling, die U uit dit schoonste stuk van Cobbenhagens nalatenschap tegenstraalt. Het zal een betere hulde zijn dan die wij thans wensen te brengen aan de nagedachtenis van de man, door wiens ruime geest de idee der Tilburgse Hogeschoolgemeenschap vast werd gevestigd en in wiens grote hart haar hele werkelijkheid werd besloten.

Het is U allen wel bekend, dat men, om de historische wortels van de *civitas academica* bloot te leggen, moet teruggaan tot de structuurvorm van de middeleeuwse Hoge Scholen of Universiteiten. Vaak ontstaan uit een kloosterschool, waarin de levensgemeenschap van docenten en studenten als vanzelfsprekend gegeven was, werd ook de autonome Hoge School opgevat als een gesloten eenheid. Deze *universitas docentium et discentium* omvatte mede de afgestudeerden. Zij konden met de *universitas* nauw verbonden blijven; het behalen van hun graad betekende immers, dat zij de bevoegdheid verkregen — de *facultas*, waar het woord faculteit vandaan komt — om het geleerde zelf weer te doceren ²⁾. Maar niet alleen degenen, die werkelijk als docent gingen optreden (*magistri actu regentes*), doch ook zij die elders in de maatschappij een wetenschappelijk ambt uitoefenden (*magistri non regentes*), konden hun plaats in de academische gemeenschap, de „republiek der geleerden", zoals Kruyt haar tekenend heeft genoemd, blijven behouden ³⁾.

De term republiek der geleerden is daarom zo goed gekozen, omdat er althans in de begintijd sprake was van een *rechtsgemeen-*

¹⁾ Prof. Dr M. J. H. Cobbenhagen: De Tilburgse Hogeschoolgemeenschap verzamelde opstellen en voordrachten over wetenschapsbeoefening, economisch hoger onderwijs en academische levensstijl (Tilburg 1945).

²⁾ J. Huizinga: Hoe bepaalt de geschiedenis het heden? (Haarlem 1946). blz. 26.

³⁾ Prof. Dr H. R. Kruyt: Hooge School en Maatschappij (Amsterdam 1931). blz. 11.

schap met eigen privileges, eigen bestuursmacht en vaak eigen rechtspraak. Een dergelijke autonomie van de groep is de vorm, waarin de middeleeuwers hebben getracht een werkzaamheid van de groep in het belang der maatschappij te bevorderen. Het toekennen van privileges betekende tegelijk ook het opleggen van een plicht om te functionneren ten behoeve van een of ander maatschappelijk belang. Wat de universiteiten betreft, haar exemptie uit het gemene recht impliceerde dan ook allerm minst een isolement, een verwijdering uit het brede maatschappelijke leven, veeleer een officiële erkenning, een soort van status-verlening als wetenschappelijke organen der maatschappij.

Deze consequente decentralisatiegedachte is ons in de huidige tijd volkomen vreemd geworden. Sedert de Franse Revolutie zijn alle immuniteiten en bijzondere rechten afgeschaft. Maar veel eerder al was zich een ontwikkeling aan het voltrekken, die de gedifferentieerde maatschappelijke organen allerwege zou stellen onder de directe controle der openbare macht. Zo is ook het autonome rechtskarakter van de *civitas academica* in de loop der eeuwen verloren gegaan. Het stads- of staatsbestuur heeft als regel de bestuurlijke taak overgenomen. Reeds in de XIVe eeuw kennen Italiaanse universiteiten een vaste commissie, door de stadsbesturen ingesteld; „de reële contrôle over de universiteit met inbegrip van de aanstelling der professoren ging over op dit lichaam van externe bestuurders, dat in de XVIe en XVIIe eeuw er volkomen in slaagde om de studentenautonomie te verzwakken en tot een fictie te maken”¹⁾.

De Hoge School is zodoende in de latere tijd — om de terminologie van Gierke te gebruiken²⁾ — van „körperschaftliche” tot „herrschaftliche Genossenschaft” of kortweg van „Körperschaft” tot „Anstalt” geworden, vrij vertaald: van zichzelf besturende corporatie tot van buiten af gedetermineerde instelling. Zo is tot heden toe de situatie gebleven, al rijpen er plannen om een beperkte zelfstandigheid te herstellen en met name de Senaat en de afgestudeerden in het bestuursorgaan zitting te doen nemen³⁾. Ook waar, zoals in Tilburg, de Hoge School geen openbare instelling is, maar een bijzondere, is de invloed van wetgever en landsbestuur zeer aanzienlijk geworden. Overigens wordt ook hier het bestuursorgaan gevormd door een college, bestaande uit personen buiten de kring der studenten en docenten. Alleen de afgestu-

¹⁾ G. P. J. Bannenberg: *Organisatie en bestuur van de Middeleeuwse Universiteit* (Nijmegen 1953), blz. 125.

²⁾ Otto von Gierke: *Das Deutsche Genossenschaftsrecht* (Neudruck Graz 1954).

³⁾ Rapport van de Staatscommissie tot reorganisatie van het Hoger Onderwijs ('s-Gravenhage 1949).

deerden — voor zover zij niet doceren — hebben een van het toeval afhankelijke kans in deze hoge regionen te worden opgenomen.

Intussen hebben de Academische Senaten zich wel zekere bevoegdheden weten voor te behouden in zaken het onderwijs betreffende. Ook deze bevoegdheden zijn echter geenszins absoluut meer, zodat een vrij ingewikkeld spel van contacten en competenties is ontstaan, dat onmogelijk goed kan worden gespeeld zonder dat de partners een grondig inzicht bezitten in de taak, die de inrichtingen van hoger onderwijs hebben te vervullen. Die taak is tweeledig: enerzijds de beoefening der wetenschap en de opleiding en vorming daartoe, anderzijds het geschikt maken van de studenten tot het vervullen van maatschappelijke betrekkingen. Ik kom hierop nog nader terug, maar merk thans reeds op, dat aan de evenwichtigheid in de doelstellingen in het verleden wel een en ander schijnt te hebben ontbroken.

Wie in deze evolutie volledig het loodje hebben moeten leggen, dat zijn de studenten, die binnen de academische organisatie van voornaamste subjecten louter tot objecten schijnen te zijn geworden. Zij hebben gemeend zich daarvoor schadeloos te moeten stellen door tot het stichten van afzonderlijke groepsvormingen over te gaan, de corpora. Zoals wij bij elke gelegenheid gaarne plegen te verzekeren geven deze verenigingen een noodzakelijke aanvulling op de academische vorming. Toch mogen wij niet vergeten, dat ze in wezen los zijn komen te staan van het academisch verband, zodat de waarborgen voor een harmonische aanvulling ten enen male ontbreken.

Wij moeten dus vaststellen, dat — door welke oorzaken dan ook — de *civitas*-gedachte bij de Hogescholen in de moderne tijd geheel is verbleekt. Het zal mij wel niet kwalijk worden genomen, dat bij de beschouwing van deze zaak mijn aandacht in eerste instantie werd getrokken door de sociaal-rechtelijke kant ervan. Ik zie niet over het hoofd, dat er nog andere facetten aan te bespeuren zijn. Intussen heeft de herleving van de *civitas*-idee, welke wij in onze tijd mogen meemaken, zonder twijfel ook dit aspect, dat gezocht wordt naar nieuwe vormgevingen voor het bestuur van Universiteit en Hogeschool. Indien daarbij de oud-alumni meer bewust kunnen worden ingeschakeld, zal ook het probleem van de verhouding tussen Hoge School en Maatschappij wellicht op de meest natuurlijke wijze een oplossing vinden.

De plaats van de studenten in het geheel lijkt uit juridisch oogpunt meer kwestieus. Wel niemand zal er in ernst aan denken hun vertegenwoordigers in de bestuursorganisatie de eerste rangen aan te wijzen. Toch zijn er in het interne leven der Hogeschoolgemeenschap taken van bestuurlijke en beherende aard, welke mede, ja in de eerste plaats door studenten moeten worden vervuld. De studentenorganisaties zelf dienen zich meer bewust te worden een

onderdeel van de Hogeschoolgemeenschap te vormen en in haar activiteiten telkens weer de organische aansluiting op het groter geheel te zoeken. Het is trouwens een opmerkelijk verschijnsel in deze tijd, dat steeds meer aangelegenheden, die tevoren actueel of potentieel tot het terrein der corpora werden gerekend, behartigd gaan worden door organen van de Hogeschoolgemeenschap, zoals ten onzent de Stichting Nostrorum Sanitas. Zouden dergelijke organen door de studenten minder als „eigen” worden aangevoeld dan die van het corps, dan ware dit aan te merken als een euvel symptoom van conservatief particularisme, dat de terugkeer en uitgroei der *civitas*-gedachte ernstig kon belemmeren.

Er zou in dit verband nog meer zijn op te merken, doch mij ontbreekt daarvoor de tijd en gij kunt het thans wellicht nog niet dragen. Belangrijker trouwens dan organisatorische kwesties en daarmee samenhangende onvolkomenheden is het feit, dat de *civitas*-gedachte zelf onweerstaanbaar veld wint, zozeer dat zelfs indien men dat zou willen, zij niet meer te keren valt. In het algemeen is het onjuist de ontwikkeling van een gedachte voor een bepaald persoon of een bepaalde groep van personen op te eisen. Maar in dit geval mag — met inachtneming van de bescheidenheid zelfs — toch wel worden gezegd, dat althans de verwezenlijking van de gedachte het eerst en het meest doeltreffend in Tilburg is aangevat. Dat dit mogelijk was is zonder twijfel mede toe te schrijven aan het feit, dat men — aanvankelijk — hier te maken had met maar één, weinig gedifferentieerde faculteit. Doch belangrijker voorwaarden waren gelegen in de eensgezindheid van het (kleine) docentencorps, het hoge percentage studenten dat zich in het éne studentencorps begaf, en zeker niet in de laatste plaats in de waarlijk unieke eenheid van de T.A.E.K., die tot op de huidige dag practisch alle afgestudeerden bleef omvatten.

Indien wij dan de beleving van onze Tilburgse Hogeschoolgemeenschapsidee verder tot ontwikkeling willen brengen, dan zullen wij er naar moeten streven die laatstgenoemde gunstige voorwaarden zoveel mogelijk ongerept te handhaven. Bijzondere aandacht dient daaraan te worden besteed, nu de uitgroei van de Hogeschool tot verschillende studierichtingen en specialisaties heeft geleid en zelfs tot een tweede — de sociale — faculteit. Wat de kwantitatieve kant van de uitgroei betreft, reeds in 1941 heeft Cobbenhagen over „het gevaar van het grote getal” geschreven¹⁾. Hieruit mag blijken, dat de kwantitatieve benadering van problemen toen al de kinderschoenen was ontgroeid, immers in haar resultaten de zorgelijke trek der volwassenheid deed ontwaren. Is dat gevaar inmiddels verdwenen? U gelieve mij te ontslaan van de taak het verschijnsel

¹⁾ In het Twaalfde Jaarboekje van het Tilb. Studentencorps „St. Olof”, 1941-1942; opgenomen in: De Tilb. Hogeschoolgemeenschap, blz. 102 e.v.

van het grote getal te bezien met betrekking tot het docentencorps. Wat het aantal volledig ingeschreven studenten betreft, dat was in het topjaar 1950/51 opgelopen tot meer dan het $2\frac{1}{2}$ -voudige van het cijfer in het jaar, waarin Cobbenhagen schreef en thans ligt het nog boven het 2-voudige. Met de afgestudeerden is het nog ernstiger gesteld. Rond 1940 steeg het jaarcijfer nauwelijks boven de 20, tussen 1945 en 1951 lag het even boven de 50 en de laatste 4 jaren vertonen een gemiddelde van 80.

Is deze dans der cijfers als een „mauvais jeu” te beschouwen, ligt het dan niet voor de hand daarbij „bonne mine” te maken? Inderdaad werkt optimisme vaak bevrijdend. Bij alle spanningen, die het kenmerk zijn van een jonge, levende gemeenschap, zal ons groeiend getal — ik zei bijna: onze groeiende macht, — mits de gevaren van verslapping worden voorkomen, de bijdragen kunnen versterken, welke ook wij hebben te leveren tot het vestigen van betere samenlevingsverhoudingen. Met dit woord preludieer ik in zekere zin op het tweede deel van mijn betoog, dat ik zo aanstonds zal aanvangen en dat meer opzettelijk over de externe betrekkingen van de Hoge School met de Maatschappij zal handelen. Vooraf dient echter nog gezegd, dat wij onze plaats in het geheel der samenleving niet bevredigend zullen weten te vinden, indien wij ons niet bewust hebben gemaakt van de verzwaarde taak het ideaal onzer Hogeschoolgemeenschap te doen leven in onszelf en in de velen, die naast ons staan. Versterking naar binnen, vast houden aan elkaar is het eerste wat ons te doen staat. De doeltreffende interne organisatorische vormgevingen zullen dan ook altijd wel gevonden worden.

Het gemeenschapsleven speelt voor de mens van tegenwoordig een veel grotere rol dan voor die van — laat ons zeggen — honderd jaar geleden het geval was. Het schijnt, dat hij doordrongen is geworden van het feit zonder de gemeenschap maar een armzalig atoom van de schepping te zijn, terwijl de vroegere atomistisch denkende en handelende mens zich in die positie juist prinsheerlijk scheen te voelen. Om die door sommigen overmatig geprezen individuele vrijheid kunnen wij de voorzaten — of liever de kleine minderheid, die ze in werkelijkheid genoot — ook wel eens benijden. De rol van de gemeenschap lijkt ons dan te zwaar wegend geworden en wij zien onszelf als figuranten, die in het stuk eigenlijk maar weinig ter zake doen. „De waarde van de gemeenschapsordening wordt opnieuw bediscussieerd. Men hoort rondom zich de klacht, dat de moderne maatschappij met haar zucht naar efficiency geen vrije levensruimte voor de menselijke persoon overlaat”¹⁾.

¹⁾ Dr. M. G. Plattel: De ambiguïteit van de gemeenschapsorganisatie (Leiden 1954), blz. 4.

Afgezien van de vraag hoe de filosoof de hier liggende kwesties in diepste wezen weet op te lossen, heb ik de indruk, dat hetgeen in werkelijkheid als een hypertrophie van het gemeenschapsleven wordt aangevoeld, vaak hierop neerkomt, dat een bepaalde gemeenschap niet zozeer ten koste van de afzonderlijke mens, maar meer ten koste van andere gemeenschappen de grenzen van haar bemoeiingen te zeer heeft uitgezet. Het kan de familie, de kerk, het landbouwdomein, de industriële onderneming zijn; het is in onze tijd voor velen de Staat. Zo zouden wij ons kunnen voorstellen, dat de Hogeschoolgemeenschap de boosdoener was, die als een bemoeial met het persoonlijke leven van de deelgenoten werd ervaren, al moet ik toegeven, dat het hier ook in formele zin een vrij academische hypothese betreft. De conclusie, welke uit deze gedachtengang resulteert is in ieder geval — dus ook met betrekking tot de *civitas academica* — deze, dat een harmonisch gemeenschapsleven op een systeem van elkaar aanvullende en beperkende gemeenschappen moet berusten, zodanig, dat geen enkele tot een drukkende last voor de persoonlijkheid uitgroeit, waardoor immers een inversie van haar wezenlijke waarde zou ontstaan. Men kan het ook zo uitdrukken, dat elke bijzondere gemeenschap moet worden geïntegreerd in een groter geheel, dat zelf weer complex is en dat ik in dit verband nu maar gemakshalve als de Maatschappij aanduidt. Is het niet de eigenlijke inhoud van de begeesterende gedachte der personengemeenschap, onder ons met zoveel vuur door collega Loeff voorgestaan ¹⁾, dat de bijzondere doelstellingen van welke groepsvorming ook moeten worden georiënteerd op de gemeenschap van alle mensen?

Ook wanneer er sprake is van dienstbaarmaking van de Hoge School aan de Maatschappij, dan behoort dit in de eerste plaats daarmee gemeend te zijn. Dan wordt voorkomen het misverstand, of zoals Huizinga zei „de denkfout, waarin de hedendaagsche mensch zoo gemakkelijk vervalt, dat hij, van maatschappij sprekende, in den grond van zijn hart bedoelt samenleving (kostbare variant van den term, aan onze taal eigen), samenleving in den wijden, edelen zin van vreedzaam, zedelijk, rechtvaardig, beschaafd en harmonisch gemeenschapsleven, maar dat hij onbewust het begrip maatschappij eigenlijk al heeft gereduceerd tot dat van bedrijfsleven en technischen toestel der gemeenschap”²⁾. Dit proces van integratie der Hoge School in de wijdere samenleving te voltrekken behoort tot de taak van alle geledingen der Hogeschoolgemeenschap. Tot die van de studenten door de zelfvorming tot maatschappelijke persoonlijkheid en door de interacademiale con-

¹⁾ Laatstelijk in zijn inaugurale rede, Mr Dr J. J. Loeff: Verhouding Staat en Rechtsgemeenschap (Leiden 1955).

²⁾ I. c., blz. 22.

tacten; tot die van de docenten door hun werkzaamheid binnen en buiten het Hogeschoolverband; tot die van de afgestudeerden vooral ook door hun beroepsarbeid en hun plaats in het maatschappelijk leven.

Maar hoe hooggestemd wij hierover ook wensen te denken, het valt niet te ontkennen, dat de eis van aansluiting van de Hoge School op de Maatschappij in de practijk niet zelden zich voordoet als een zaak van meer beperkte en meer concrete aard. Die eis staat dan in verband met wat wij zouden kunnen noemen de externe doelstelling van het hoger onderwijs, de opleiding en vorming van studenten tot het vervullen van maatschappelijke betrekkingen. Zonder de verantwoordelijkheid van de Academische Senaat in dit opzicht uit te schakelen, ontmoeten wij hier zeer bepaaldelijk nog een andere verantwoordelijke instantie, die niet onder de geledingen van de *civitas academica* pleegt te worden genoemd, en wel het hoogste bestuursorgaan der Hoge School. Waar het er om gaat de behoeften der maatschappij aan afgestudeerden te peilen en daaromtrent schikkingen te treffen — en nu geef ik onmiddellijk toe, dat in dit verband de maatschappij in de door Huizinga gewraakte, meer beperkte zin wordt opgevat, moet worden opgevat, — dan heeft het besturend orgaan een taak, die mede tot de essentiële doelstellingen van de Hogeschoolgemeenschap behoort. Het strekt, meen ik, ons Tilburgs Curatorium tot eer een open oog te hebben voor die taak, maar ook dat het, zonder er aanspraak op te maken formeel als 4e, of als eerste geleding van de Hogeschoolgemeenschap te worden genoemd, er prijs op stelt werkelijk tot deze gemeenschap te behoren.

Het belang hiervan is evident, wanneer men zich slechts realiseert, dat de Hoge School als samenhangende eenheid in de Maatschappij moet zijn geïntegreerd. Het Curatorium is — voor de Tilburgse verhoudingen — in dit opzicht een belangrijk trait d'union, maar moet zich dan ook naar beide zijden verbonden kunnen weten. Opneming van het bestuurscollege in het saamhorigheidsbesef is te meer noodzakelijk, nu de oude *universitates magistrorum et scholarium* niet meer natuurlijkerwijze als met rechten en plichten bekleedde organen der maatschappij worden opgevat. Ik pretendeer niet iets nieuws te beweren en nog veel minder in deze zaken het laatste of het voorlaatste woord te spreken, wanneer ik opmerk, dat toen de idee der *civitas academica* verloren ging en daarmee meteen een noodlottige verwijdering tussen Universiteit en Maatschappij was ingetreden, juist de nieuwe bestuurscolleges voor de moeilijke taak zijn komen te staan zo goed mogelijk een overbrugging tot stand te brengen.

En de Senaten dan? De Senaten hebben met heilige ijver datgene bewaakt, wat in zekere zin aan hun zorg bleef overgelaten, de zuiverheid van wetenschap en hoger onderwijs, maar zijn —

„hopeloos conservatief” als zij waren ¹⁾ — zich wel zeer onvoldoende bewust geweest van de nieuwe eisen, welke de Maatschappij stelde ter zake van de wetenschappelijke opleiding voor bepaalde beroepen. In ons land zijn het Technisch en het Landbouwkundig Hoger Onderwijs van staatswege buiten de Universiteiten om tot stand gebracht, terwijl het vrije maatschappelijke leven op eenzelfde wijze de stoot heeft moeten geven tot het Economisch Hoger Onderwijs, omdat de Universiteiten daarvoor geen geestelijke ruimte wisten te bieden. Het is achteraf misschien gelukkig te noemen, dat de ontwikkeling deze loop heeft genomen. Juist het Technisch, het Landbouwkundig en het Economisch Hoger Onderwijs moeten de dynamiek kunnen volgen, welke de hedendaagse maatschappelijke bedrijvigheid zo zeer kenmerkt. Dat dit beter kan geschieden in een afzonderlijke Hoge School dan in de Universiteit staat bij voorbaat vast, maar kan, althans wat de economische studie betreft, momenteel ook proefondervindelijk worden aangetoond. Het is in dit verband ook tekenend, dat het in onze tijd nauwelijks een vraag meer is of de uitbreiding van het Technisch Hoger Onderwijs in een bestaande Universiteit dan wel in een nieuw te stichten Hoge School moet worden ondergebracht.

Het nadeel der Hogeschool, waarover vaak zo overdreven hoog wordt opgeheven, hierin bestaande dat de vruchtbare wisselwerking der faculteiten wordt gemist, is waarlijk niet geheel zonder compensatie-mogelijkheid. In de discussie over de vraag „Universiteit of Hogeschool?” zou men trouwens goed doen zich te wachten voor het aanheffen van vage, niet aan de werkelijkheid geconfronteerde leuzen. Ik heb hier ook het oog op de befaamde kwestie betreffende de universaliteit van het hoger onderwijs. Het moet nog worden aangetoond, dat enige faculteit van welke Nederlandse Universiteit ook die universaliteit beter heeft betracht dan de Tilburgse Hogeschool, welke van de aanvang af de wijsgerige en sociale wetenschappen als achtergrond voor de economische opleiding in de vorm van verplichte studievakken in haar programma heeft opgenomen. Afgezien van de wenselijkheid, dat ook elders de bestudering van basis-wetenschappen zou worden ingevoerd, wil ik overigens gaarne de mening onderschrijven van Hofstee, dat „voor een werkelijk wetenschappelijke vorming en daarmee voor de ontwikkeling van het gewenste persoonlijkheidstype van de academicus, de eerste eis is, dat het hoger onderwijs zo is ingericht, dat een werkelijke verdieping van de student in de problemen van een samenhangend terrein van wetenschap mogelijk wordt, zodat hij daardoor liefde voor de wetenschap in het alge-

¹⁾ Het woord is van Kruyt, l. c., blz. 15.

meen en voor zijn eigen wetenschap in het bijzonder kan ontwikkelen" ¹⁾).

Na deze uitweiding wil ik nog even terugkeren naar het thema, dat ons bezighield, nl. de verhouding Hoge School en Maatschappij, en wel om te wijzen op de verbondenheid met het maatschappelijk leven, zoals dat zich in deze goede stad afspeelt. Ik meen enig scepticisme onder U te ontwaren en begrijp, dat de vraag bij U opkomt of het niet volstrekt accidenteel is, dat onze Hogeschoolgemeenschap Tilburgs wordt genoemd. Die vraag zou bevestigend moeten worden beantwoord, indien men bij de vorming van enig gemeenschapsleven ooit van de omringende feitelijkheden der historie geheel kon abstraheren. „Tilburg” is een begrip geworden, van toepassing op de Hogeschoolgemeenschap. Er schijnt een lied te bestaan, zonder twijfel een schoon lied, waarin de volgende ontboezeming voorkomt: „Wij dragen, o Tilburg, U mee in ons hart”. En nu weet ik wel, dat met dit „Tilburg” niet in de eerste plaats de ruimte is bedoeld, waarbinnen de lindenboom in het voorjaar en het standbeeld met de maagden in alle seizoenen groenend is, en dat zelfs niet de bestaande huisvesting in engere zin van de Hogeschool ons hart sneller doet kloppen, maar toch meen ik, dat onze Hogeschoolgemeenschap zich door méér dan de naam alleen met deze stad verbonden weet.

Het is deze verbondenheid, die ons er wel eens toe brengt ons met enige ongerustheid af te vragen, of ook omgekeerd de Tilburgse bevolking — nu even afgezien van het prille jonkvrouwelijke element — een stukje van de Hogeschool in het hart draagt. Om duidelijker te zijn: of de betekenis van het bezit ener Hogeschool hier wel voldoende wordt beseft. Zonder zelfverheffing, maar met gepaste zelfbewustheid mogen wij toch zeggen, dat de Hogeschool aan deze stad naar buiten een aanzien verschaft, dat in zekere zin kan wedijveren met het prestige, ontleend aan prestaties op het industriële vlak of ook op andere levensgebieden. Ik ben er zeker van, dat wij — verlangend als wij zijn, ook de professoren, hier gepaste huisvesting te vinden — nog meer voor deze stad kunnen betekenen, indien Tilburg zich bewust is iets te betekenen voor ons.

Het wordt tijd de lijnen van het betoog wat strakker naar een bepaald punt te doen convergeren. Wij hebben gezien, dat de Hogeschool, de Universiteit in onze dagen weer gaat worden, zoals zij in haar oorsprong is geweest, een bewuste gemeenschap. Hoewel ik even heb uitgeweid over de organisatorische kant van deze evolutie hoop ik toch niet de indruk te hebben gewekt te menen,

¹⁾ Prof. Dr E. W. Hofstee: Specialisatie en algemene vorming (Universiteit en Hogeschool, Nov. 1954), blz. 30-31.

dat daarmee het belangrijkste gezegd zou zijn. Wij allen, die het boeiend ontwikkelingsproces van de herleving der *civitas academica* mogen meemaken, zijn er persoonlijk bij betrokken, omdat het daarbij gaat om de eigen plaats, die wij als academicus in het maatschappelijk leven hebben in te nemen. Hetgeen de Hogeschoolgemeenschap wordt genoemd mag niet zijn een eenmalige gebeurtenis in het jaar, een belevenis van niet-alledaags karakter, maar moet in ons bewustzijn tot een voortdurende werkelijkheid uitgroeien, die onze levenshouding mede bepaalt en onze taak als een boven-persoonlijke, gemeenschappelijke taak doet zien.

In dit verband heb ik vervolgens dan ook gesproken over het feit, dat het gemeenschapskarakter der Hogeschool consequenties heeft voor haar verhouding, en dus voor onze verhouding tot de Maatschappij. Ook hier weer is enige aandacht geschonken aan bepaalde, meer concrete kwesties, zoals die, welke thans weer vaak in discussie is, betreffende het voldoen van de Hogeschool aan de behoefte van het beroeps- en bedrijfsleven aan in een bepaalde richting opgeleide krachten. Maar ook deze uitweiding moge Uw aandacht niet hebben afgeleid van de hoofdzaak, die hierin bestaat, dat de Hogeschoolgemeenschap niet, evenmin als enige andere gemeenschap, een geïsoleerde en autarke eenheid uitmaakt, doch haar doelstellingen op een hogere levenseenheid en dus ook op een meer omvattende levenswaarde heeft de oriënteren.

Welke is dan die taak, die de Hogeschoolgemeenschap, anders gezegd die de academicus door middel van academische gemeenschap heeft te vervullen? Wij ontmoeten bij deze vraag weer de tweezijdigheid, die aan de hedendaagse Hogeschool eigen is, instelling voor wetenschapsbeoefening te zijn en tevens vormingsinstituut voor maatschappelijke beroepen. Het is verleidelijk een keus te maken en te beslissen wat het primaire, het essentiële moet worden genoemd. Ik ben echter van mening, dat hier veeleer naar een samenbindend element moet worden gezocht en stel de vraag of niet het verlevendigd gemeenschapsbesef van onze tijd geëigend is de synthese naderbij te brengen.

De klassieke opvatting omtrent het academisch ideaal, zoals die recentelijk weer door Josef Pieper naar voren is gebracht ¹⁾, stelt de onbaatzuchtige, „philosophisch” genoemde wetenschapsbeoefening niet alleen op de eerste plaats, maar acht haar eigenlijk de enig ter zake doende. Wel wordt erkend, dat de tegenwoordige Universiteit mede de vorming moet geven voor het vervullen van bepaalde ambten en beroepen, maar in een wonderlijke afgekeerdheid van de werkelijkheid meent Pieper blijkbaar, dat de zuivere wetenschappen toereikend zijn om die vorming te verschaffen, en

¹⁾ Josef Pieper: Was heisst akademisch? (München 1952).

dat de beheersing der toegepaste wetenschappen en technieken degene als een toegift in de schoot zal vallen, die zich geestelijk van die bijkomstigheden heeft ontdaan. Tegenover dit denkbeeld zou ik een uitspraak van Cobbenhagen willen stellen, waarin hij met betrekking tot zijn vakwetenschap waarschuwde tegen een vervreemding der theorie van het eigenlijke leven door een overmaat aan abstractie: „De economie, hier beschouwd als de theoretische wetenschap, die de levensverschijnselen wil verstaan, welke gericht zijn op de economische welvaart, moet geen metaphysica en geen wiskunde worden, d.i. werken met abstraherende veronderstellingen, die voor de genoemde wetenschappen dienstig zijn, maar voor een positieve wetenschap als de theoretische economie te ver gaan”¹⁾.

Ik bedoel hier niet een actuele polemische noot aan te brengen, maar wil slechts aanduiden, dat de wetenschapsbeoefening vandaag aan de dag niet alleen betekent het zoeken van de diepste waarheidsgronden, maar evenzeer het leggen van contact met een meer betrekkelijke werkelijkheid, de werkelijkheid van de gemeenschap waarin wij leven.

Het is overigens wel voor de hand liggend, dat de filosofische reactie moest komen op een ontwikkeling, die de beoefening der praktische wetenschappen aan de spits heeft gebracht. De Cartesiaanse opvatting van ware wetenschap als gericht op de *potentia humana*, de beheersing van de natuur door de mens — in tegenstelling tot de vroegere onbaatzuchtige aanschouwing — heeft tot gevolg gehad, dat de vakopleiding, waardoor immers de bruikbaarheid der kennis voor een praktisch doel wordt geëffectueerd, in het universitaire milieu wel een sterk accent heeft gekregen. Vandaar de klachten over de dreigende verwording der Universiteit tot vakschool. Om het louter vakmatige — dit andere dan het filosofische uiterste — te vermijden, kan dan, echter vergeefs, worden getracht een compensatie te vinden in het toedienen van „algemene ontwikkeling” in de vorm van *studium generale* of anderszins. Vergeefs: want dit surplus boven de vakopleiding zal niet veel anders kunnen zijn dan een zinloos ornament, dat de academicus in de praktijk spoedig zal verliezen, wanneer hij niet geleerd heeft zijn vakwetenschap zelf in harmonie te brengen met wat Ortega y Gasset noemt het vitaal systeem van ideeën, dat werkelijk de cultuur van zijn tijd uitmaakt²⁾.

Ook hier dus de conclusie, dat de beroepsopleiding intrinsiek verbonden dient te worden met zuivere wetenschapsbeoefening, opdat de academische gevormde beroepsbeoefenaar niet zal zijn de nieuwe

¹⁾ De Tilb. Hogeschoolgemeenschap, blz. 49.

²⁾ José Ortega y Gasset: *Mission of the University* (London 1946) blz. 44.

barbaar, „more learned than ever before, but at the same time more uncultured ¹⁾).

In tegenstelling tot Pieper bezit Ortega y Gasset niet het weinig gemotiveerde optimisme, dat een gespecialiseerde vakscholing eigenlijk overbodig zou zijn. Maar daarenboven verlangt hij, terwille van de redding der cultuur, dat bij de academicus vooral leiderscapaciteit zal worden aangekweekt. Hoe men ook mag denken over de vormgeving van deze min of meer aristocratisch gekleurde eis, hij brengt ons de notie van de gemeenschap weer onder het oog en daardoor de notie van het leven. De wetenschap, niet alleen de op utiliteit gerichte, maar de héle wetenschap moet het leven der gemeenschap dienen. De auteur citeert dan ook het boek van een Chinees denker uit de 4e eeuw vóór Chr., Chuang-tsu, waarin deze de God van de Noordelijke Zee laat vragen: „Hoe zal ik over de zee spreken tot de kikker, als hij nooit zijn poel heeft verlaten? Hoe zal ik over de ijzel spreken tot de vogel van het zomerland, als hij nooit zijn geboortestreek heeft verlaten? Hoe zal ik over het leven spreken met de wijze, als hij de gevangene is van zijn doctrine?”

Wil de wetenschap niet verstarren tot het louter academische, tot het stijve pronkgewaad van een steriel philisterdom, dan zal zij in contact moeten blijven met het leven. Versta dit niet op de manier van de moderne existentialistische dichter, die uit reactie tegen de overschatting van het intellectualistische te kennen heeft gegeven voortaan te willen leven „beneden het middenrif”. Het leven, evenals de waarheid, is cultisch, verbonden met geheim, verwondering, verering. Het is Pieper, die daarop terecht heeft gewezen en daarmee toch ook weer op zijn wijze tussen wetenschap en leven de brug der gemeenschap heeft geslagen ²⁾). Want cultus, meer nog dan cultuur, is ondenkbaar zonder gemeenschap.

Niet alleen de wetenschap, ook de beroepsarbeid van de academicus moet geplaatst kunnen worden in een ruimer verband. Alle bezwaren tegen het moderne specialisme kunnen het feit niet loochenen, dat de maatschappij specialisten nodig heeft. Maar indien zij ware academici mogen heten, dan zullen zij er geen genoegen mee kunnen nemen alleen maar functionaris te zijn in het raderwerk der maatschappelijke organisatie. Zij zullen er naar streven in hun functionele taak een hogere waarheid tot uitdrukking te brengen dan die, welke in de utiliteit is gelegen. De gemeenschap heeft immers behalve de arbeider in de mens ook de mens zelf nodig. Het is een van de zwaarste problemen van onze tijd hoe de beroepsarbeid opnieuw te integreren in het menselijk leven, dat alleen dan waarlijk menselijk kan worden genoemd, wanneer het

¹⁾ Ortega y Gasset, 1. c. 45.

²⁾ 1. c., blz. 49 v.

een bovenmenselijke waarheid erkent. De Academie, die zich katholiek wil noemen, komt het zeker toe — zoals Kardinaal Newman niet moe is geworden te betogen ¹⁾ — deze hogere waarheid reëel aanwezig te doen zijn bij ook de zuiverste wetenschapsbeoefening en het meest zakelijke onderwijs, opdat de afgestudeerde het ook kan indragen in de uitoefening van zijn maatschappelijk beroep.

Ik besef, nu ik zo goed als uitgesproken ben, dat Uw vragen zullen blijven. Want het betreft hier dingen, die niet met een soort van naïeve objectiviteit eens en voor altijd kunnen worden vastgesteld, maar die steeds weer persoonlijk in een strijd tegen onszelf moeten worden veroverd. De grote waarden, waarvan wij notie hebben, laten zich niet binden als een volstrekt bereikbaar doel. Zij staan boven ons, als een leidster, een *eschaton* om met Paul Scholten te spreken ²⁾, en wij trachten te gaan in haar licht. De leidster, die wij met het oog zoeken boven onze Hogeschoolgemeenschap, ik heb gearzeld hoe haar te noemen: Waarheid of Leven; maar het is dan ook een tweelingster. Zonder waarheid is hoger menselijk leven onbestaanbaar. Zonder vruchtbaarmaking voor het leven wordt waarheid tot een huichelachtige leugen. Van hem, die gij niet meer hoort, zijn deze woorden: „Waarheid en Leven, hoe dicht van nature bij elkaar gelegen, hoe ver soms van elkaar gerukt door menselijk onverstand en onvermogen! In Christus is waarheid en leven één: Ik ben de Waarheid en het Leven. Maar tevens — en dat is troostend voor den mens — de Weg naar deze harmonie van waarheid en leven, *Via, Veritas, Vita*” ³⁾.

¹⁾ John Henry Newman: Het begrip Universiteit (Bussum 1946); zie bijv. blz. 66 v.

²⁾ Paul Scholten: De structuur der rechtswetenschappen (Leiden 1942). Hij past deze Platonisch gekleurde voorstellingswijze toe op de afzonderlijke takken van wetenschap, die met het recht verband houden.

³⁾ Cobbenhagen, l. c., blz. 52.